

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

نشست پژوهشی :

بررسی عملکرد ایران در بیابان‌زایی

(به مناسبت 27 خرداد، روز جهانی بیابان‌زایی)

پژوهش
خبری
معاونت سیاسی
صدا و سیما

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

- وب‌سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) (<http://www.iribnews.ir>)

پژوهش خبری // علی قنبری

- ❖ روز هفدهم ژوئن (27 خرداد 1398) به عنوان روز جهانی بیابان زدایی در سراسر جهان نام گذاری شده است.
- ❖ بیابان به مناطق دارای اقلیم فراخشک و خشک که میزان متوسط بارندگی سالیانه آن کمتر از 50 میلیمتر و درصد پوشش گیاهی چند ساله آن کمتر از ده درصد باشد اطلاق می شود.
- ❖ 61 درصد از مساحت کشور ایران در اقلیم خشک و فراخشک قرار دارد که 3.1 برابر درصد جهانی (19.6 درصد) است. اگر چه 32.5 میلیون هکتار از اراضی کشور در وضعیت بیابانی قرار دارد، اما در تقسیم بندی های اکوسیستمی، 43.7 میلیون هکتار آن در زمره اکوسیستم بیابانی است.
- ❖ ایران سومین کشوری هست که کنوانسیون مقابله با بیابان زایی را پذیرفته و از سال 1373 عضو آن هست و امسال بیست و پنجمین سالگرد تصویب کنوانسیون هست.
- ❖ براساس آمارهای جهانی تخریب روزافزون سرزمین های حاصلخیز تحت تأثیر پدیده بیابان زایی در وضعیت هشدار دهنده ای قرار گرفته و مهمترین عامل مؤثر در ایجاد آن نیز عوامل انسانی هستند.

□ مقدمه و طرح مسئله

پدیده بیابان زایی به دنبال بروز خشکسالی ها و قحطی های شدید اواخر دهه 1960 و اوایل 1970 در آفریقا به عنوان یک معضل جهانی به خصوص در کشورهای توسعه نیافته در سطح بین المللی مطرح شد و مجمع عمومی سازمان ملل را بر آن داشت تا در سال 1974 نخستین قطعنامه رسمی را برای جلب نظر ملت ها به مقابله با بیابان زایی تصویب کند و به دنبال این برنامه و طی نشست های متعدد متن کنوانسیونی را در 17 ژوئن 1994 تدوین نهایی نمود و آن را به جامعه جهانی عرضه کرد و بر همین اساس، 17 ژوئن به عنوان روز جهانی مبارزه با بیابان زایی نام گرفت. متعاقب آن برنامه محیط زیست ملل متحد (UNEP)¹ بلافاصله اقدامات وسیعی در چهار قاره آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین و اروپا آغاز کرد که شامل تهیه طرح و اجرای برنامه های مهار بیابان زایی و طرح های حفاظت آب و خاک با کمک کشورهای پیشرفته بود؛ اما با وجود پیگیری های انجام شده از طریق سازمان ملل و برگزاری کارگاه های آموزش نحوه مقابله با بیابان زایی و سمینارها و جلسات مختلف به صورت منطقه ای و بین المللی از طریق برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد این اقدامات متناسب با نیازهای جامعه جهانی نبود و این پدیده با گسترش روزافزون خود که تحت تأثیر عوامل طبیعی و انسانی است، به یکی از مسائل و چالش های اصلی قرن بیست و یک تبدیل شده و نگرانی های عمده ای را برای بشر ایجاد کرده است.

بیابان زایی یکی از نگران کننده ترین چالش های امروز در دنیاست که ذره ذره زمین را می خورد و از آن تنها متروکه ای بی آب و علف باقی می گذارد، در همین راستا، گروه اقتصاد پژوهش خبری در ادامه سلسله نشست های

¹. United Nations Environment Programme

کارشناسی خود به بررسی عملکرد ایران در بیابان‌زایی و راهکارهای آنها برای جلوگیری از بیابانی شدن زمین‌های کشاورزی، چالش‌ها و مشکلات حوزه بیابانی کشور، مورخ 98/03/13 با حضور آقایان دکتر فرهاد سرداری، مدیرکل دفتر امور بیابان سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور و مهندس محسن عبدالحسینی، کارشناس امور بیابان سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور اختصاص داده است.

□ تعاریف بیابان، بیابان‌زایی

بیابان به مناطق دارای اقلیم فراخشک و خشک که میزان متوسط بارندگی سالیانه آن کمتر از 50 میلیمتر و درصد پوشش گیاهی چند ساله آن کمتر از ده درصد باشد اطلاق می‌شود. ویژگی‌های بیابان عبارتند از: الف- بارش کم، دامنه نوسان دمای شدید، دمای بالا و تبخیر زیاد. تبخیر تقریباً بیش از دو برابر بارش است و باد عامل اصلی تخریب و فرسایش محسوب می‌شود. ب- پوشش گیاهی بسیار فقیر و پراکنده. بیابان‌ها اغلب بین 15 تا 30 درجه شمالی و جنوبی قرار گرفته‌اند و به دلیل نزول جریان‌های هوای خشک از بالای تروپوسفر¹ به پایین، بخار آب در این مناطق کم شده و هوا بیش از حد خشک می‌گردد. ج- خاک‌های این مناطق دارای مواد آلی کم و اغلب جوان و کم تحول یافته هستند.

بیابان‌زایی به فرایند تخریب سرزمین، زوال زیست‌بوم‌های طبیعی یا کاهش توان تولید زیستی اراضی در مناطق خشک، نیمه‌خشک و خشک نیمه مرطوب ناشی از عوامل انسانی و محیطی اطلاق می‌گردد.

□ سهم ایران از مساحت خشکی‌های جهان

ایران با 1.2 درصد خشکی‌های جهان، 2.4 درصد پدیده‌های بیابانی فاقد پوشش و 3.08 درصد مناطق بیابانی جهان را در خود جای داده است. 61 درصد از مساحت کشور در اقلیم خشک و فراخشک قرار دارد که 3.1 برابر درصد جهانی (19.6 درصد) است. اگر چه 32.5 میلیون هکتار از اراضی کشور در وضعیت بیابانی قرار دارد، اما در تقسیم‌بندی‌های اکوسیستمی، 43.7 میلیون هکتار آن در زمره اکوسیستم بیابانی است. 20 میلیون هکتار از اکوسیستم بیابان تحت تأثیر فرسایش بادی است. از این مقدار 6.4 میلیون هکتار در محدوده کانون‌های بحرانی است که در 182 منطقه، 97 شهرستان و 18 استان کشور پراکنده است. چنین شرایطی باعث شده که بیش از 20 درصد مساحت کشور را اراضی بیابانی تشکیل دهند.

در حال حاضر سرانه بیابان در کشور 0.5 هکتار است، در حالی که سرانه جهانی آن 0.22 هکتار می‌باشد.

¹ - تروپوسفر پایین‌ترین لایه اتمسفر است که خود از لایه‌های کوچکتری تشکیل شده است. وجه تمایز این لایه با دیگر لایه‌های اتمسفر، تجمع تمامی بخار آب جو زمین در آن است؛ به همین دلیل بسیاری از پدیده‌های جوی که با رطوبت ارتباط دارند و عاملی تعیین‌کننده در وضعیت هوا به شمار می‌آیند (از قبیل ابر، باران، برف، مه و رعد و برق) تنها در این لایه رخ می‌دهند. منبع حرارتی لایه تروپوسفر انرژی تابشی سطح زمین است. از این رو با افزایش ارتفاع با کاهش دما مواجه خواهیم بود. ضخامت تروپوسفر، از شرایط حرارتی متفاوتی که در عرضهای جغرافیایی مختلف حاکم است تبعیت می‌کند. این ضخامت معمولاً از 17 تا 18 کیلومتر در استوا به 10 تا 11 کیلومتر در مناطق معتدل و 7 تا 8 کیلومتر در قطبها تغییر می‌کند.

□ سطح اراضی بیابانی ایران

براساس آمارها مساحت کل منابع طبیعی کشور 134 میلیون هکتار معادل بیش از 82 درصد مساحت کشور ایران است که بیش از 14 میلیون هکتار آن را جنگل، 32 میلیون هکتار را بیابان و 84 میلیون هکتار را مراتع تشکیل می‌دهد.

اراضی بیابانی	مساحت(هکتار)	درصد
کوپر	5838375	17.9
تپه‌های ماسه‌ای	1762136	5.4
پهنه‌های ماسه‌ای	615042	1.9
دق‌های رسی	435803	1.4
اراضی شور و نم‌زار	6558281	20.1
اراضی بدون پوشش و بیرون زدگی سنگی	17366855	53.3
جمع	32576492	100

منبع: سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور

در مناطق خشک و فراخشک ایران با توجه به شرایط اقلیمی و همچنین عوامل انسانی بیابانزایی از قبیل افزایش جمعیت، چرای مفرط، برداشت بی‌رویه از سفره‌های آب زیرزمینی، آلودگی آب‌های زیرزمینی از طریق پساب‌های صنعتی، شهری و کشاورزی، تغییر کاربری اراضی، برداشت غیر معادن سطحی، مدیریت نامناسب مراتع و مدیریت غیر اصولی اراضی کشاورزی، پدیده بیابانزایی رشد فزاینده‌ای دارد. با توجه به اهمیت موضوع، سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور طرح تثبیت شن‌های روان و بیابانزدایی را اجرا می‌کند که حاصل آن حفاظت از شهرها و روستاها، مراکز اقتصادی و تولیدی، مراکز نظامی و خطوط مواصلاتی بوده است.

□ دفتر امور بیابانی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور

بحث بیابان‌زایی از سال 1344 در ایران شروع شد و دفتری تحت عنوان دفتر مالچ‌های نفتی در سازمان جنگل‌ها ایجاد شد و علت تشکیل این دفتر کنترل فرسایش بادی و برنامه‌های کنترل آن در کشور، در آن زمان بود. این در حالی است که بحث فرسایش بادی در حال حاضر نیز یکی از مشکلات پرننگ است.

دفتر بیابان‌زدایی که کلمه صحیح آن بیابان‌زایی است در واقع متولی بیابان‌زایی و کم کردن تبعات فرسایش بادی است ولی وظیفه دیگر این دفتر پل ارتباطی میان ایران و کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بیابان‌زایی است که دفتر امور بیابان‌ها؛ محل استقرار دبیرخانه این کنوانسیون است یعنی این دفتر نقطه تماس بین ایران و یک کنوانسیون بین‌المللی است که تقریباً 196 عضو دارد.

در مورد بیابان‌زدایی یک تعبیر عوامانه‌ای وجود دارد که پرسیده می‌شود: چرا بیابان‌ها را بذر پاشی نمی‌کنند؟! بیابان‌ها و بیابان‌های اکولوژیکی که در کشورما و در تمام دنیا (از آمریکا تا شمال آفریقا، عربستان، چین و ...) وجود دارد، مانند یک کمربندی است که بحث اصلی آنها کمبود بارش است. یعنی شرایط اقلیمی و جوی به صورتی است که در این مناطق بارندگی بسیار کم است

. هدف دفتر امور بیابان این نیست، که کل بیابان‌های ایران را حذف کنند این موضوع از نظر فنی و اعتباری و همچنین از لحاظ اکولوژیک امکان پذیر نیست. هدف کنترل تبعات فرسایش بادی است که بصورت ماسه‌های روان، طوفان‌های شنی، طوفان‌های گرد و غبار خودش را نشان می‌دهد چرا که تمدن ایران در این مناطق بیابانی شکل گرفته و شهرها و روستاهای زیادی در این کمربندی به وجود آمده است و همچنین بخاطر بحث‌های توسعه‌ای دائماً صنایع و راهها و راه آهن و فرودگاهها در این مناطق در حال گسترش است.

درواقع در صورت عدم کنترل فرسایش بادی، فعالیت‌های زیادی که در این مناطق در حال انجام است ناشدنی و متوقف می‌شود و مشکلات بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی و مهاجرت و خیلی مسائل دیگر وجود می‌آید. بنابراین دفتر امور بیابان آنجایی که شرح وظایف ذاتی خودش هست و بیشتر از آن با استفاده از روش‌هایی که وجود دارد (مالج پاشی، پروژه‌های احیایی، پروژه‌های مدیریتی و حفاظتی و روشهای مختلفی که وجود دارد) سعی می‌کنند این آثار فرسایش بادی را تعدیل و حتی جلوگیری کنند.

□ برنامه‌ریزی و طرح‌های بیابان‌زایی

اولین کارمطالعات علمی، در سالهای اخیر و در دفتر بیابان‌زایی انجام شده که نتیجه آن مشخص شدن معیارها و شاخصه‌های بیابان‌زایی بوده است. در واقع ده معیار تعیین شده که برای هر کدام از معیارها یکسری شاخص‌ها تعریف شد که بتواند معیارها را قابل اندازه‌گیری کند.

در کشورهای مختلف روش‌های مختلفی برای تعیین معیار و شاخص‌ها وجود دارد ولیکن معیار سنجی فوق یک روش ایرانیزه شده برای تعیین وضعیت بیابان‌های ایران است. این معیارها شامل معیار اقلیم، زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی، خاک، پوشش گیاهی کشاورزی، آبی، فرسایشی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژی توسعه شهری است.

برای هر کدام از این معیارها یکسری شاخص تعیین کرده‌اند بطور مثال شاخص‌های معیار اقلیم عبارتند از: نوع اقلیم، بحث تداوم خشکسالی، میزان خشکسالی، مقدار بارش سالیانه که در انتها مشخص می‌شود این بیابان در چه شرایطی قرار دارد. آیا به سمت بیابان شدن است، یا به سمت خارج شدن از آن است.

در این 10 معیار یک بخش که سازمان جنگل‌ها روی آن کار کرده است معیار فرسایشی است و در این معیار فرسایشی، دو بخش جداگانه وجود دارد معیار فرسایش آبی که بخش آبخیزداری سازمان جنگل‌ها پیگیری می‌کنند و بخش فرسایش بادی که دفتر بیابانی پیگیری می‌کند.

عمده کارها و برنامه‌ریزی‌های انجام گرفته، در بخش فرسایش بادی است و پروژه‌های خاصی هم برای کنترل فرسایش بادی وجود دارد.

تا قبل از سال 1373 کارها بدون مطالعه علمی صورت می‌گرفت. بطور مثال قبلاً در برخی مناطق بیابانی گونه‌های گیاهی را می‌کاشتند که، متوجه شدن این گیاه ارتفاع نمی‌گیرد و این موضوع مربوط به خاک آن منطقه است. اما از سال 1373 تا کنون با همکاری با دانشگاه تهران سعی شده اقدامات با برنامه ریزی و مطالعه انجام شود.

برای یک برنامه‌ریزی کلی در کشور، اول مطالعات کاملی انجام و سپس طرحی تحت عنوان "طرح ملی مدیریت مناطق بیابانی کشور" طراحی شد. این برنامه ملی برای 45 هزار هکتار از عرصه‌های بیابانی کشور تا کنون اجرا شده است.

اولین بحث و مشکل در مسئله بیابان‌زدایی نوع پوشش گیاهی مناسب برای منطقه است و همیشه سعی بر این بوده که بهترین و مناسب‌ترین گونه نسبت به شرایط منطقه انتخاب شود و برای انتخاب بهترین گونه از مراکز تحقیقاتی استفاده می‌شود.

برای شناسایی کانون‌های بحران فرسایش خاکی کشور، طرحی بنام طرح شناسایی مناطق تحت تاثیر فرسایش را طراحی کرده‌اند. در این طرح مشخص شده است که حدود 30 میلیون هکتار از اراضی ایران تحت تاثیر فرسایش بادی و حدود 10 میلیون هکتار کانون بحرانی فرسایش بادی قرار دارد و خود این کانون‌های بحران را هم ریزتر کرده‌اند و در هر بخش میزان شدت‌ها و نقشه مکانی آنها را مشخص و اولویت بندی کرده‌اند و برنامه‌ریزی بر طبق اصول علمی و طبق بودجه در حال اجراست.

در طی این سال‌ها تقریباً 2 میلیون هکتار جنگل در مناطق بیابانی کاشته شده است و یکی از پروژه‌هایی که در کنار این کار انجام شده مالچ پاشی حدود 235 هزار هکتار در عرصه‌های بیابانی بوده است. یکی از طرح‌های دیگر که در استان خراسان جنوبی انجام شده طرحی است بنام طرح ترسیب کربن¹ که یکی از برترین پروژه بین‌المللی در منطقه خاورمیانه است.

از طرح‌های دیگر، گسترش، توسعه و استفاده از پنج سرمایه با هم است. پنج سرمایه شامل سرمایه فردی، انسانی، اجتماعی، اقتصادی در کنار سرمایه محیطی است. در این طرح رسانه ملی می‌تواند در توسعه بخش سرمایه فردی و اجتماعی به سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کمک کند.

---

¹ ترسیب کربن به روند ذخیره کربن موجود در هوا در خاک و گیاهان گفته می‌شود. این روند با ذخیره کربن از هوا باعث می‌شود که از میزان کربن دی اکسید که گازی گلخانه‌ای است کاسته شده و به بهبود کیفیت هوا کمک می‌کند. هدف از اجرای طرح ترسیب کربن ایجاد اشتغال، بهبود و اصلاح شیوه سنتی بهره‌برداری منابع آب و خاک است. به عبارتی دیگر این طرح تلاش می‌کند تا وابستگی معیشت مردم را به منابع طبیعی کاهش دهد.

استان‌هایی که استان‌های بیابانی حساب می‌شوند و بیشترین کار در آنجا انجام گرفته شامل استان‌های ذیل است: استان سیستان و بلوچستان، یزد، کرمان، اصفهان، خوزستان، بوشهر، خراسان رضوی و خراسان جنوبی و خراسان شمالی.

□ کنوانسیون بین‌المللی بیابان‌زایی

در سال 1373 ایران عضو یک کنوانسیون بین‌المللی بیابان‌زایی شد که انتقال دانش و برنامه‌ریزی تکنولوژی را بین کشورهای مختلف ایجاد کرد. ایران هم جزء اولین کشورهایی بود که عضو این کنوانسیون شد و از اعضای فعال و موثر این کنوانسیون محسوب می‌شود.

تقریباً 30 درصد از کل عرصه‌های جهان خشک و بیابانی است. ایران هم به دلیل قرار گرفتن در کمربند خشک و بعد از کشور چین بیشترین فعالیت برای مناطق بیابانی انجام داده است و ارتباط خیلی زیادی با کشور چین دارد و در بخش بیابان‌زایی و بیابان‌زدایی ایران و چین اقدامات گسترده و وسیعی انجام داده‌اند.

□ الگوبرداری از کشورهای دیگر در اجرای بیابان‌زایی

در بحث بیابان‌زایی ایران یکی از موفق‌ترین کشورهاست. چون در این بخش سرمایه‌گذاری و دانش خوبی کسب کرده است و کشور دیگر که در این زمینه خیلی خوب عمل کرده، کشور چین است. اما مناطقی که آنها احیاء کرده‌اند با مناطق کشور ما کاملاً متفاوت است برخی دلایل این تفاوت عبارتند از:

- بارندگی در آنجا 200 تا 400 میلیمتر است. در حالی که بیابان‌های کشور ما حتی خیلی جاها کمتر از 50 میلیمتر بارندگی دارد و بارندگی آنها در موقع فصل گرما و نیاز آبی کشور انجام می‌گیرد که در کشور ما در فصل گرما و نیاز آبی اصلاً بارندگی نیست.

- بیابان‌های آنها چون در عرض جغرافیایی بالاتری قرار دارند دمای آنها خیلی سردتر است و دمای میانگین سالیانه خیلی کمتر است و چیزی حدود 5 درجه دمای میانگین سالیانه آنها کمتر است که در حدزیادی تبخیر و نیاز آبی گیاه را پائین می‌آورد.

تفاوت‌های این چینی باعث شده که طرح‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها در کشور چین کارآمدتر از ایران باشد. کشور ترکیه هم در زمینه بیابان‌زایی سرمایه‌گذاری، اقدامات و برنامه‌ریزی‌های خوب، منظم و مستمری در حال اجرا دارد. از معضلات بخش بیابان‌زایی کمبود نیروی انسانی و بویژه نیروی انسانی متخصص است متأسفانه تحصیل کرده‌ها در این زمینه زیاد هستند ولی منابع مالی برای جذب آنها وجود ندارد و محدودیت در سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری وجود دارد. مثلاً در استان سیستان و بلوچستان تنها دو نفر نیروی امور بیابانی هستند.

□ اعتبارات بیابان‌زایی

اعتباری که به بیابان‌زایی اختصاص می‌دهند در سرفصل‌های مختلفی وجود دارد: اعتبار سنواتی، که مبلغ آن نسبت به عرصه‌ای که در کشور است زیاد نیست و سال گذشته چیزی نزدیک به 150 میلیارد تومان اعتبار بخش بیابان بود و این اعتبارات گاهی اضافه می‌شود و مسائل و حساسیتی که در خصوص گرد و غبار در بخش بیابان اتفاق افتاده، از صندوق توسعه ملی اختصاص داده می‌شود این اعتبار هم امسال هنوز نهایی نشده است ولی فکر می‌کنم چیزی حدود 400 میلیارد تومان باشد.

بحث دیگر بحث مالچ نفتی است که اعتبار تخصیص یافته به آن نقدی نیست و اعتبار پولی است که از دولت گرفته می‌شود. اعتباری که امسال برای مالچ پاشی در نظر گرفته اند چیزی در حدود 660 میلیارد تومان برآورد شده است که پیش بینی شده با این اعتبار مساحتی حدود 12 هزار و 800 هکتار در استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، خراسان رضوی و جنوبی، اصفهان، خوزستان و ... مالچ پاشی شود.

اما نکته مهم این است که چیزی حدود 5 میلیون هکتار در کشور تپه و پهنه ماسه‌ای وجود دارد که با مطالعاتی که انجام گرفته نشان می‌دهد تقریباً 65 میلیون هکتار نیاز به عملیات مالچ پاشی دارد که نیاز به اعتبارات بیشتری دارد.

□ مشکلات دفتر امور بیابان

معمولاً بودجه‌هایی که به مناطق اختصاص داده می‌شود، به برخی دلایل خیلی ناعادلانه بین استانها تقسیم می‌شود. مثلاً اولویت در بودجه برای مناطق سیستان و بلوچستان است در صورتی که نیاز بودجه ای برای طرح های بیابان زدایی در خوزستان خیلی بیشتر از مناطق دیگر است .

یکی دیگر از مشکلاتی که در سال گذشته وجود داشت بحث گرفتن مالچ بود. مقداری اعتبار دولتی برای مالچ اختصاص می‌دهند که برای گرفتن آن باید به اندازه 10 درصد آن، که ارزش افزوده است بصورت نقد به پالایشگاه‌ها تحویل دهیم تا آن مالچ را بدهند. متأسفانه از طرف سازمان برنامه و بودجه این 10 درصد به ما داده نمی‌شود و ما باید از اعتبارات دیگر خود استفاده کنیم.

شعار روز جهانی امسال که از دبیرخانه کنوانسیون تعیین شد "بیابان با هم جهانی سبز بسازیم"

□ کلام آخر

براساس آمارهای جهانی تخریب روزافزون سرزمین های حاصلخیز تحت تأثیر پدیده بیابانزایی در وضعیت هشدار دهنده‌ای قرار گرفته و مهمترین عامل مؤثر در ایجاد آن نیز عوامل انسانی هستند. در کشور ما نیز، در ارتباط با این پدیده، آنچه به وضوح قابل مشاهده است کمبود آب، پیشروی بیابان در مراتع و مناطق شهری، توفان‌های شن و گرد و غبار در نواحی مرکزی و جنوبی و شرقی است که این موضوع علاوه بر آسیب‌های گسترده به محیط زیست، تبعات اقتصادی- اجتماعی فراوانی را نیز به همراه داشته است. بنابراین، از آنجا که در ایران نیز همچون دیگر مناطق درگیر با پدیده بیابانزایی، عامل انسانی بیش از همه در بروز آن نقش داشته است، شناخت ریشه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی برای جلوگیری و مهار این معضل زیست محیطی ضروری می‌نماید. در این راستا، علاوه بر ضرورت توجه به زوایا و جنبه‌های متعدد بیابانزایی در قانونگذاری، مشارکت جوامع محلی و ساکنین مناطق خشک را به عنوان مهمترین سرمایه‌های بالقوه در مقابله با این پدیده نیز باید مورد توجه قرار دارد. چراکه با کنترل بیابانزایی فرصت‌های فراوانی در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی کشور ایجاد می‌شود که از جمله آن می‌توان از ایجاد اشتغال، جلوگیری از مهاجرت کویرنشینان به شهرها، افزایش درآمد و تولیدات کشاورزی و افزایش فضای سبز در اثر کاهش زمین‌های بایر و همچنین کنترل منشأهای توفانی و گرد و غبار نام برد.

